

Zulu-sieraden van glaskralen

Dit artikel verscheen eerder onder de titel: *Schmuck der Zulu aus Glasperlen in Südafrika* in het blad *Kunst und Kontext* (2013-6) van onze Duitse zustervereniging *Vereinigung der Freunde Afrikanischer Kultur e.V.*

Eind van de vorige eeuw, begin van deze eeuw deed de Duitse biologe Uta Seibt jarenlang onderzoek in Afrika naar monogaam levende vogels. Het onderzoek ging uit van het Max Planck Instituut voor Gedragsfysiologie in Seewiesen en stond onder leiding van Prof. Wolfgang Wickler van de afdeling gedragsecologie. Tijdens het werk in Afrika hadden de onderzoekers veel contact met de lokale bevolking. Van hen kregen zij vaak veel interessante informatie over dieren en planten, maar ook over het leven van de mensen zelf. Uta Seibt en haar mede-onderzoekers raakten gefascineerd door de kralenkunst van de Zulu's. Seibt schrijft daar het volgende over.

Een liefdesbrief van kralen

Het eerste dat direct opvalt bij de Zulu's in Natal, zijn hun prachtige sieraden van gekleurde glazen kralen. Engels sprekende Zulu-docenten vertelden ons dat het kralenwerk dient als communicatiemiddel: het is vooral een reclamemiddel

om een toekomstige echtgenoot te lokken. Het heeft min of meer de functie van een liefdesbrief met een boodschap voor de minnaar die vanwege werk ver weg is.

Jonge vrouwen 'verwoorden' hun zorgen, klachten en verlangens in de sieraden gemaakt van kralen. Dit gaat zonder voorbeeld. Tijdens het rijgen van de kralen worden levendige gesprekken gevoerd en hebben de vrouwen veel plezier (afb. 1). Het patroon van het kralenwerk bestaat uit een opeenvolging van strepen in verschillende kleuren.

Dit patroon wekte onze nieuwsgierigheid. We vermoedden een systeem in de volgorde van de kleuren. Zouden we een vast systeem kunnen ontdekken? Wellicht konden we onze ervaring met het analyseren van vogelduetten hier goed gebruiken.

Gedragen tijdens feesten

De sieraden worden vaak bij feesten gedragen. Tijdens de nachtelijke *Insblan-*

Dat de kleurencombinatie die de Zulu's gebruiken in hun van glaskralen gemaakte sieraden een betekenis hebben, ontdekte Uta Seibt door de volgorde van de kleuren te analyseren met de techniek die ze ook gebruikte bij het analyseren van de zangduetten van vogels.

I. Drie jonge vrouwen rijgen kralen en wisselen nieuwtjes uit .
(1955 gezien in Dumazulu/Natal)

wini-dansen (afb. 2) zagen we meisjes en jongens, versierd met kleurrijke kralensieraden bij de gloed van het vuur en begeleid door trommels en gezang, hun voorouders oproepen. Tijdens de dans beweegt de danser één been ver naar voren en stampt vervolgens met hetzelfde been snel en heftig op de grond. Deze dans gaat uren door zonder dat de dansers enig teken van vermoeidheid tonen (afb. 3).

Herkomst van de kralen

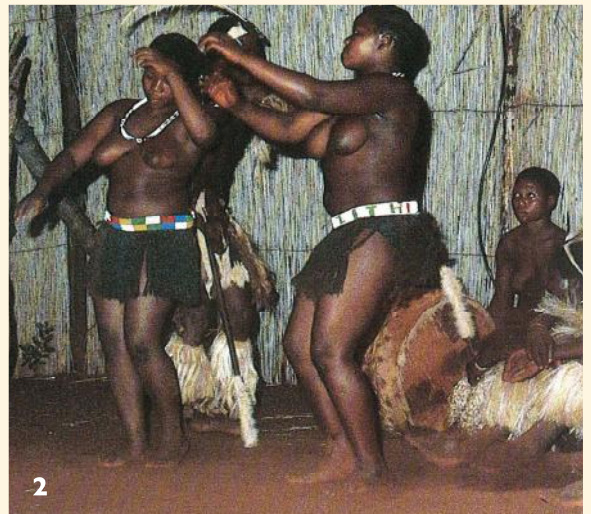
Waar komen de in Afrika gebruikte kralen vandaan? Aanvankelijk werden natuurlijke materialen gebruikt om sieraden te maken, zoals: grassprietten, graszaden (Job's tranen), pennen van het stekelvarken, gekleurde zaden, slakkenhuizen of ronde gepolijste stukjes van struisvogeleieren.

Glazen kralen voor sieraden hebben een geschiedenis die duizenden jaren teruggaat. De eerste glasfabrikanten waren waarschijnlijk de Amoriëten, die rond 6000 v.Chr. leefden in het land tussen de Eufraat en Tigris. Vandaar verspreidde de techniek zich over heel Mesopotamië. In Egypte zijn glazen kralen van 4000 v.Chr. gevonden. Via handelsroutes bereikte de productietechnologie Iran, India, Sri Lanka, China en Italië. Rond 800 v.Chr. brachten Arabische handelaren reeds kleurrijke glazen kralen naar de Oost-Afrikaanse kust.

Vanaf de vijftiende eeuw brachten de Portugezen grote hoeveelheden glazen kralen als ruilobjecten mee op hun Oost-Afrikaanse handelsroutes. Een illustratie in een boek uit 1835 toont Zulu-koningen versierd met kralen. De kralen waren in het begin een prestige-object en voorbehouden aan de rijken en de leiders.

Kralen uit Venetië en Bohemen

Later werden kralen goedkoper en gemakkelijker te produceren. Grote hoeveelheden werden geproduceerd in Venetië en Bohemen (Gablonz, Jablonesz). In 1932 exporteerde Venetië 40.743 kg kralen. In 1951 was dat zelfs 177.375 kg,

2. De traditionele groepsdansen van de Zulu worden begeleid door trommels, fluiten en gezang (nachtelijke dans in Ubizane-Hluhluwe/Natal)

3. Deze solodanseres heft haar been hoog op en stampt er vervolgens krachtig mee op de grond.

4. Zulu vrouwen 1920-1930.

Uit: *The secret museum of mankind*, vol. 2

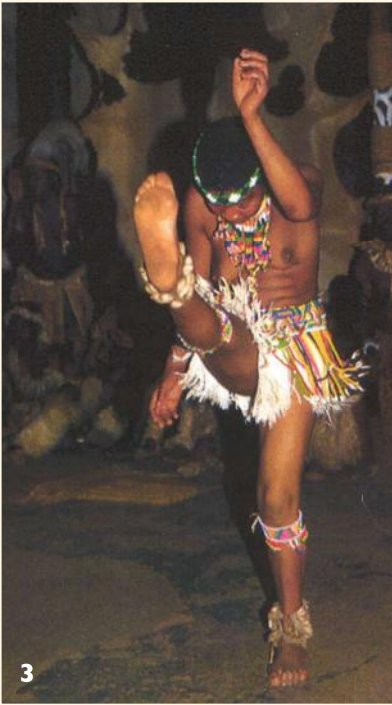
hetgeen 50% van de totale Venetiaanse export was. Rond 1940 werden in Natal jaarlijks kralen ter waarde van 30.000 Engelse ponden gekocht.

Om grote hoeveelheden verschillende gekleurde glazen kralen te bestellen, werden al rond 1900 speciale staalkaarten gebruikt waarmee de kralen werden gesorteerd op grootte, kleur en vorm. De verschillende kralen kregen daarmee ook een cijfercode. Later werden in plaats van de kralen van glas ook gekleurde wollen draden of goedkope plastic kralen uit India gebruikt.

Kleuren met een ritme

Toen we voor het eerst een klein armbandje aan de arm van een Zulu-vrouw zagen met vijf kleuren in het arrangement groen // zwart-rood-zwart // groen-geel-groen, deed het ritme ons denken aan het ritme van de tijdens ons zoölogisch onderzoek bestudeerde zang van vogels. Was het kleurenschema

Waar komen de in Afrika gebruikte kralen vandaan?

willekeurig, zat er een systeem in, had de volgorde van de kleuren een bedoeling? Met gerichte aandacht begonnen we te kijken, te zoeken, te fotograferen en te verzamelen. In de loop van 20 jaar hebben we een eigen collectie van meer dan 300 stukken kunnen opbouwen (nu aanwezig in o.a. het Etnologisch Museum van München). Ook brachten we collecties van meer dan tien musea in Zuid-Afrika, Duitsland en Parijs in kaart en fotografeerden wij vele particuliere collecties. In onze zoektocht naar een systeem registreerden wij van een groot aantal kralenobjecten in totaal 6.380 met elkaar verbonden kleurenvelden.

Frater Mayr

Al in 1906 had de missionaris frater Mayr in het tijdschrift *Antropos* geschreven over de betekenis van de kleuren. Voor de Zulu's hebben de kleuren vaak tegenstrijdige emotionele waarden.

Rood De kleur van vuur betekent enthousiasme, liefde en woede.

Zwart Verwijst naar het leren schort van de getrouwde vrouw en duidt op het verlangen naar een huwelijk.

Geel Kleur van de pompoen en staat symbool voor huis, tuin, voedsel en roddels.

Blauw Is de vleugelkleur van een monogaam levende duif aan zee en betekent loyaliteit

Wit Betekent algemene vreugde

Groen Staat voor gras, jeugd, maagdelijkheid en nakomelingen

Roze Betekent de nog te betalen bruidsprijs. (Te betalen aan de vader van de bruid als verzekering voor zijn dochter na een echtscheiding)

Op een kralengordel vonden we 103 kleurvlakken met

Basispatroon

Na vergelijkingen van vele verschillende kralenobjecten is een basispatroon van 17 opeenvolgende strepen in een vaste sequentie naar voren gekomen, waarbij zeven kleuren steeds in dezelfde volgorde verschijnen. Dit geldt voor alle sieraden of ze nu op de hals, arm, buik of enkel gedragen worden.

Voor een langer stuk werd een cirkelvormige herhaling van de kleurensequentie gebruikt. Op een kralengordel vonden we 103 kleurvlakken met meerdere herhaalde kleurvolgordes. Deze volgorde hebben wij de *isishunka conventie* genoemd (zie afb. 6).

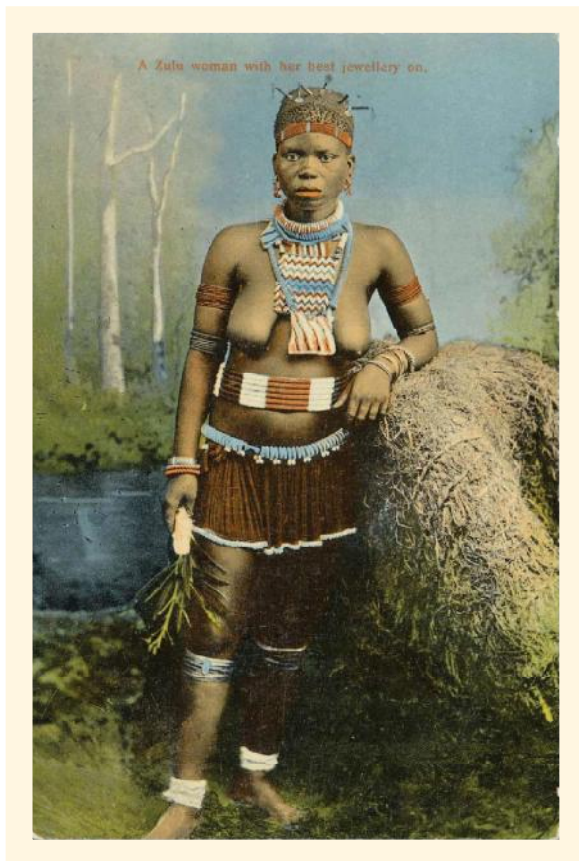
Van de amaMchunu uit het Msinga district aan de Tugela rivier in Natal hebben wij 241 'isishunka' kralen-objecten nader geanalyseerd en onze bevindingen in een artikel in het jaarboek van het Volkenkundig Museum München nauwkeurig beschreven (Wickler & Seibt, 2006).

Overeenkomst

Door de overeenkomsten tussen de kleurrijke strepen van de kralen en de vaste zangtonen in de duetten van de door ons bestudeerde vogels, konden we bij de kleuren vergelijkbare hypothesen en evaluatiemethoden toepassen. Tot onze verbazing vonden we een kleurensequentie met syntax-achtige structuren. Na een gedetailleerde statistische analyse konden we een willekeurige volgorde van de kleurstelling uitsluiten.

De cyclus van zeven kleuren bevat op 17 posities vijf symmetrische kleurtraden (bijv. blauw/zwart/blauw of roze/blauw/roze) en daartussen twee enkele kleuren.

De leesrichting in de matrix is door ons bepaald, zonder enige aanspraak op inhoudelijke interpretatie. Een normale kleurenreeks bevat geen individuele

5. Met de hand ingekleurde prentbriefkaart van Zulu-vrouw, 1950.

informatie. Het verzenden van een individueel bericht kan worden gedaan door slechts dat deel van de reeks te nemen dat een belangrijke kleur bevat. Zie bijvoorbeeld de belangrijke rol van de kleur rood, die informatie geeft over liefde en verlangen in afbeelding 9 op pag. 47.

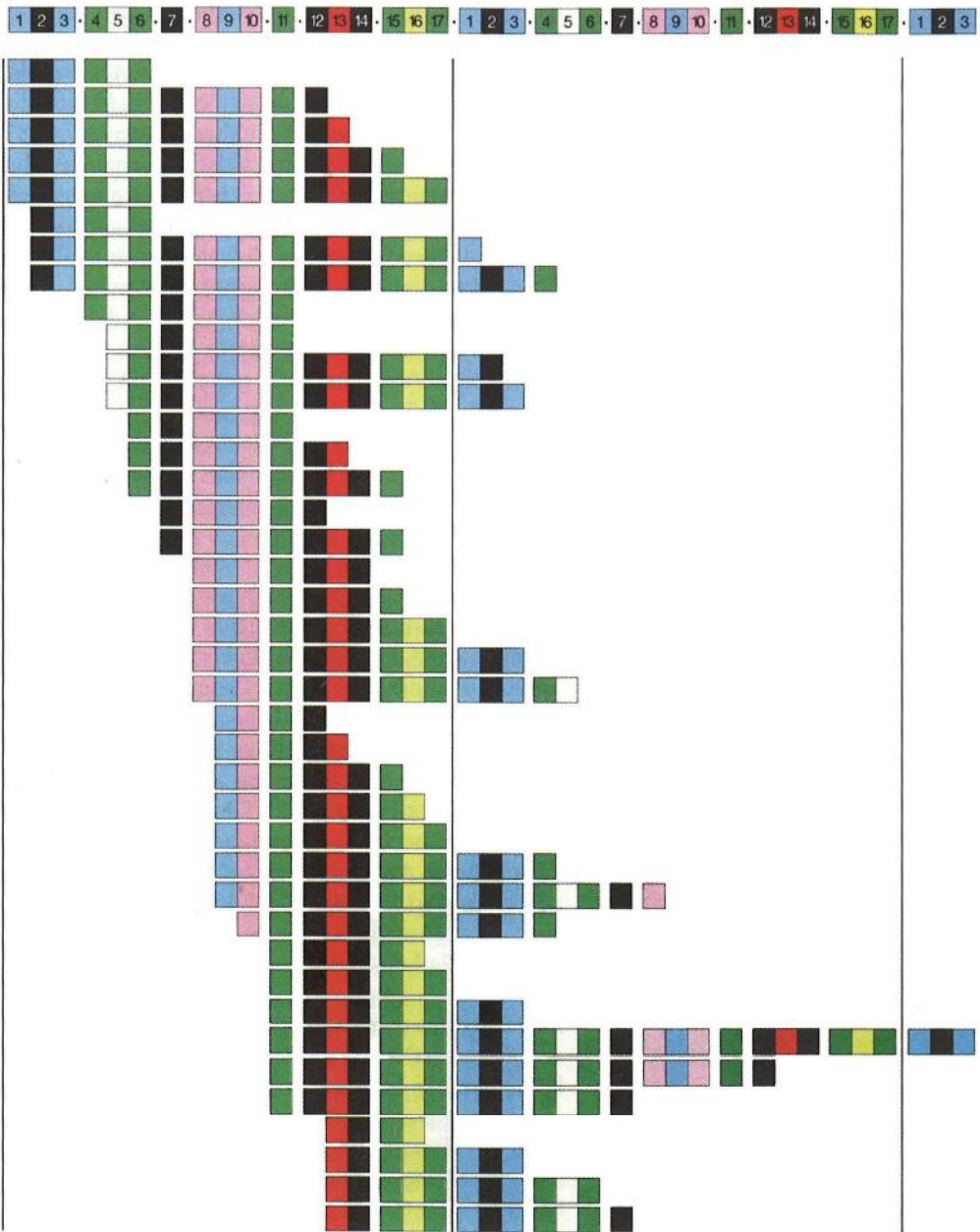
Afbeelding 8 (pag. 46) toont vier verschillende rijgtechnieken van de amaMchunu, die kralen van verschillende afmetingen en kleuren verwerken tot kettingen met verschillende structuren. De metalen knopvormige kralen zijn slechts een versiering.

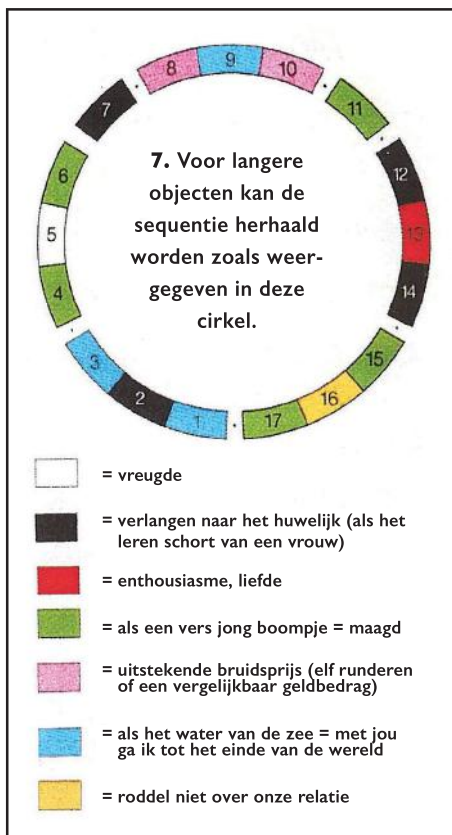
De snoeren worden met de zogenaamde luie steek op een ondergrond van raffia, gras of leer genaaid, waarbij de draad met de kralen slechts af en toe aan de ondergrond wordt vastgezet.

meerdere herhaalde kleurvolgordes:
 deze hebben wij de isishunka conventie genoemd

6. Matrix van de 'isishunka' kleurconventie.
 Steeds worden zeven kleuren in een vaste volgorde achter elkaar gezet.

Na 17 kleureenheden wordt het patroon herhaald. In veel kralenwerk is slechts een deel van het hele patroon verwerkt.

8. Een aantal snoeren met kralen van verschillende grootte en op verschillende manieren geregen, waarvan sommige versierd zijn met ronde kralen van metaal.

Invloed van de kolonialisering en missie

De beschreven vorm van communicatie door middel van gekleurd kralenwerk veranderde met de kolonialisering en de missie. De Zulu's leerden Latijnse letters en vertaalden hun boodschappen in woorden, met extra tekens voor de klinkgeluiden van hun taal.

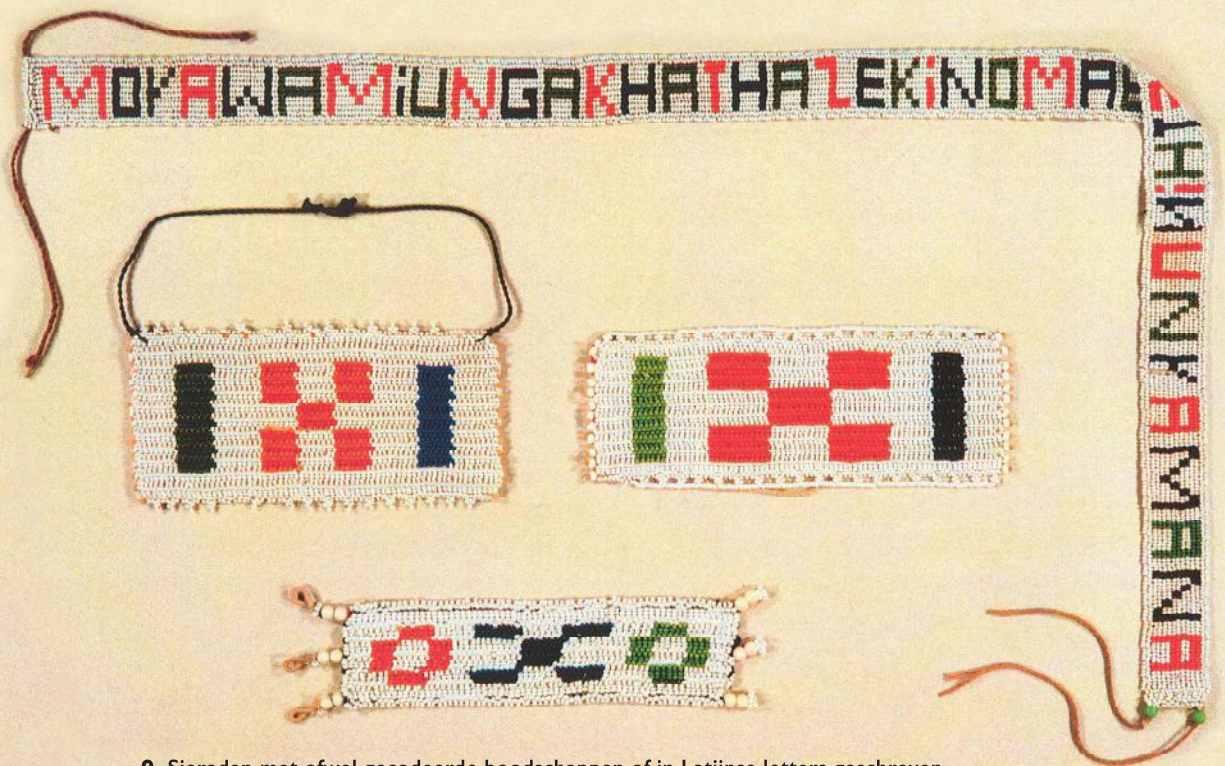
Deze verandering is ook zichtbaar in kralenobjecten waarin codering in kleuren en letters tegelijkertijd zichtbaar zijn. Afbeelding 9 toont sieraden van kralen met beide vormen. De kleine polsbandjes zijn geborduurd met een boodschap met kralen in de typische kleurvolgorde zonder letters. De tekst op de gordel herhaalt de boodschap **Moya wami unga-kathazeki** (Mijn ziel is zorgeloos) letter na letter in verschillende kleuren waarbij de woorden niet gescheiden zijn.

Kleuren of letters

Met de toenemende schoolkennis werd het steeds minder nodig om een boodschap, die al met letters gelezen kon worden, in kleuren te coderen.

Inktadi was vroeger de naam van de kleurrijke 'kralenbrief'. Later werd de met pen geschreven papieren brief hetzelfde genoemd. Zo verloren de kleuren hun betekenis. Gaf vroeger de vaste volgorde van de kleuren de betekenis, nu gaat alle informatie met letters.

In enkele decennia tijd hebben de Zulu's de overgang gemaakt van non-verbale communicatie met gekleurde kralen naar het schrijven van brieven. Dit gebeurde onder leiding en druk van Europeanen en missionarissen, waartoe ook frater Mayr in 1905 behoorde. In hetzelfde tijdschrift waarin wij 90 jaar later de gedetailleerde, kwantitatieve analyse van de 'isishunka'-sequentie lieten drukken, rapporteerde hij reeds in 1906 over de kleuren en hun boodschap.

9. Sieraden met ofwel gecodeerde boodschappen of in Latijnse letters geschreven tekst. Op de lange band staat **Moya wami unga-kathazeki** (mijn ziel is zorgeloos) met gekleurde letters zonder dat de woorden gescheiden zijn.

Met onderstaande in letters weergegeven tekst op zijn kralensieraden drukt een Zulu-chief zijn grote trots uit:

iZAZiZiZASA De wijze mensen...
IANoKWA Iedereen moet weten...
ZiSi BAKHU LU Wij zijn groot

Met bewondering voor de fantasie en kunst om een schrijfvorm te creëren en deze later in letters om te zetten, kunnen we het alleen maar eens zijn met deze uitspraak.

Onze oprechte dank gaat uit naar alle Zulu's die ons als belangstellenden en informanten hebben begeleid tijdens ons jarenlange werk. De collectie van het door ons verzamelde kralenwerk is geschonken aan het Staatsmuseum voor Volkenkunde in München, het Museum van het IJzergebergte in Neugablonz (Kaufbeuren) en het Museum voor Volkenkunde in Herrnhut (Sachsen).

Literatuur

- Dubin, L.S. (1997).** *Alle Perlen dieser Welt. Eine Kulturgeschichte des Perlenschmucks.* Köln: Dumont
- Mayr, F. (1907).** The Zulu Kafirs of Natal. In: *Anthropos* 1906 p. 453-471 en *Anthropos* 1907-2 p. 633-645
- Wickler, W. & Seibt, U. (1991).** Structural and Semantic constituents of Mchunu bead language. In: *Baessler Archiv*, 1991-39 p. 307-344
- Wickler, W. & Seibt, U. (1995).** Syntax and semantics in a Zulu bead-colour communication system. In: *Anthropos* 1995, vol. 90, p. 391-405
- Wickler, W. & Seibt, U. (1998).** *Kalenderwurm und Perlenpost. Biologen entschlüsseln ungeschriebene Botschaften.* Heidelberg: Spektrum Akademischer Verlag
- Wickler, W. & Seibt, U. (2002).** Kalenderworm en kralenpost. Biologische verklaringen voor ongeschreven cultuurfenomenen. In: *Wetenschappelijke bibliotheek, Band 74.* Amsterdam: Veen Magazines.
- Wickler, W. & Seibt, U. (2006).** Ein Übergang vom Farben-code zum Alphabet bei den Zulus in Südafrika. Zur Übergabe einer Sammlung Südafrikanischer perlenarbeiten an das staatliche Museum für Völkerkunde Münche. In: *Müncher Beiträge zur Völkerkunde* BD.10 2006. p. 147-159
- Wyk, G. van (2003)** Illuminated signs. Style and meaning in the beadwordk of the Xhosa- and Zulu-speaking peoples. In: *African Arts*, Vol. XXXVI 2003 No.3 p.12-33